

ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΕΣΩ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΩΝ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: Η ΕΛΛΑΔΑ

Παπαδοπούλου Κλ. Βασιλική

Υπ. Διδάκτωρ, Τμήμα Οικονομίας και Βιώσιμης Ανάπτυξης, Σχολή Περιβάλλοντος, Γεωγραφίας και Εφαρμοσμένων Οικονομικών Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
vpapadopoulou@hua.gr

Μητούλα Ροΐδω

Καθηγήτρια, Τμήμα Οικονομίας και Βιώσιμης Ανάπτυξης, Σχολή Περιβάλλοντος, Γεωγραφίας και Εφαρμοσμένων Οικονομικών Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
mitoula@hua.gr

Καλδή Σταυρούλα

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παιδαγωγικών και Διδακτικής Μεθοδολογίας, Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης (ΠΤΔΕ) Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (ΠΘ)
kaldi@uth.gr

Σαρδιανού Ελένη

Καθηγήτρια, Τμήμα Οικονομίας και Βιώσιμης Ανάπτυξης, Σχολή Περιβάλλοντος, Γεωγραφίας και Εφαρμοσμένων Οικονομικών Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
esardianou@hua.gr

Περίληψη

Η έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο για την ευημερία της ζωής των ανθρώπων. Αυτό αναφέρεται ρητά στους 17 Παγκόσμιους Στόχους που θα πρέπει να υλοποιηθούν από το 2015 έως το 2030, όπως θεσπίστηκαν από τα Ηνωμένα Έθνη και αφορούν στη μελλοντική διεθνή ανάπτυξη. Οι κύριοι πυλώνες αυτής είναι η Οικονομία, το Περιβάλλον, η Κοινωνία και ο Πολιτισμός, με απαραίτητη τη μεταξύ τους αλληλεπίδραση και διασύνδεση για την καλή ποιότητα της ζωής των ανθρώπων, προκειμένου να επιτευχθεί η συνεχής ανάπτυξη και πρόοδος χάρις στην πνευματική εξέλιξη του ανθρώπου και τη ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας.

Δεδομένου πως τα περιβαλλοντικά ζητήματα συνεχώς αυξάνουν σε τοπικό και σε παγκόσμιο επίπεδο, κρίνεται απαραίτητη η εκπαίδευση των παιδιών ως οι μελλοντικοί χρήσιμοι πολίτες της κοινωνίας. Ως εκ τούτου, βασικό θεμέλιο των 17 Παγκόσμιων Στόχων είναι η σωστή εκμάθηση των αρχών της Βιώσιμης Ανάπτυξης μέσω των σχολικών εγχειριδίων του μαθήματος της Γλώσσας, που διδάσκονται σε όλες τις τάξεις του Δημοτικού Σχολείου. Τέλος, διατρέχοντας τα συστήματα εκπαίδευσης στην Ελλάδα, τη σημαντικότερη θέση κατέχει η Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, στην οποία και εστιάζεται η προσοχή.

Λέξεις Κλειδιά: Σχολικά Εγχειρίδια, Γλώσσα, Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, Βιώσιμη Ανάπτυξη

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η περιβαλλοντική κρίση σε συνδυασμό με την κρίση των αξιών οδηγούν με μαθηματική ακρίβεια στην καταστροφή του μεγαλύτερου μέρους των φυσικών πόρων, θέτοντας σε

σοβαρό κίνδυνο τόσο τους ανθρώπους όσο και τα μη ανθρώπινα είδη. Ως η μοναδική μέθοδος επίλυσης αυτού του προβλήματος θεωρείται η εκπαίδευση για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, με τα παραπάνω φαινόμενα να βρίσκουν πρόσφορο έδαφος εξαιτίας της ραγδαίας ανάπτυξης της βιομηχανίας και της τεχνολογίας τον 21ο αιώνα που διανύουμε (Khan, 2013:16 · Κατσάνη- Σπυροπούλου κ. συν., 2014:6).

Η θέσπιση των 17 Παγκόσμιων Στόχων από τον ΟΗΕ στη σύνοδο κορυφής είναι και ο λόγος που ετέθησαν οι πυλώνες του Περιβάλλοντος, της Κοινωνίας και της Οικονομίας. Συνίσταται η αρμονική συνύπαρξη αυτών, έτσι ώστε να εξασφαλιστεί ένα καλό επίπεδο για την ποιότητα της ζωής των ανθρώπων (Maxwell & Mawson, 2015:14 · Κάτζη, 2013:6). Επιπλέον, δεδομένης της ύπαρξης των δύο μοντέλων της Βιώσιμης Ανάπτυξης, με πρώτο αυτό των τριών επικαλυπτόμενων κύκλων και δεύτερο αυτό των τριών ένθετων εξαρτήσεων των πυλώνων, διαφαίνεται η δυναμική του κάθε ενός και η συμβολή τους με τρόπο καθοριστικό στη μεταξύ τους σύνδεση και αλληλεξάρτηση, προκειμένου να αποσαφηνιστεί το πρόβλημα της Βιωσιμότητας. Σε περίπτωση που ο ένας πυλώνας χάσει μέρος της δυναμικής του, τότε το σύνολο δεν μπορεί να θεωρείται βιώσιμο (Mitoula, 2023).

Στο σύνολό τους οι επιστήμονες, ανεξαρτήτως κλάδου, αναφέρουν πως η εκπαίδευση είναι η μόνη που μπορεί να βοηθήσει στο να επιτευχθεί το προαναφερθέν σχέδιο, αφού αποτελεί την αφετηρία στη ζωή των παιδιών. Η σχολική μονάδα και η τοπική κοινωνία μέσω της συνεργασίας τους μπορούν να ενισχύσουν με γνώσεις και δεξιότητες τους μαθητές, οδηγώντας τους στην αλλαγή στάσεων και συμπεριφοράς σε σχέση με το περιβάλλον. Φυσικά, για να συμβεί κάτι τέτοιο θα πρέπει και η γνώση των εκπαιδευτικών -τόσο των παλαιότερων όσο και των νεότερων γενεών- να δύναται να ανταποκριθεί στα καινούργια δεδομένα των καιρών (Bouin et al., 2017:27). Ως εκ τούτου, το συμπέρασμα που ανακύπτει είναι πως οι εκπαιδευτικοί φέρουν τεράστιο βάρος στις πλάτες τους, καθώς είναι αυτοί που υποχρεούνται να αναλάβουν τη μόρφωση των παιδιών, με την προϋπόθεση πως και οι ίδιοι θα δεχτούν να λάβουν δική τους επιμόρφωση σχετικά με τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (Khan, 2013: 10,13).

Επίσης, η καλά οργανωμένη σχολική μονάδα με τα σωστά εργαστήρια και τα προγράμματα σπουδών καθώς και η προθυμία των εκπαιδευτικών είναι η αφετηρία, που θα παρακινήσει τους μαθητές σε έναν διαφορετικό τρόπο σκέψης, με κύριο στόχο τη Βιωσιμότητα και την καλύτερη ποιότητα ζωής τους (Khan, 2013: 11).

Συνοψίζοντας, γίνεται ευρέως αντιληπτό ότι ο ρόλος, τον οποίο διαδραματίζει το σχολείο σήμερα, είναι καταλυτικός. Ο βασικότερος προβληματισμός που εξάγεται είναι και το προς διερεύνηση θέμα της παρούσας εργασίας ως προς το θεωρητικό και το ερευνητικό πλαίσιο. Σκοπός είναι άμεσα να διερευνηθεί η προώθηση της Βιώσιμης Ανάπτυξης μέσω των σχολικών εγχειριδίων του μαθήματος της Γλώσσας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση στην Ελλάδα, με απώτερο στόχο την καλλιέργεια αισθήματος ευθύνης και την ευαισθητοποίηση των παιδιών από μικρή ηλικία σε αυτά τα θέματα, καθότι είναι μείζονος σημασίας για το μέλλον της ανθρωπότητας κι δη, το δικό τους. Το ερευνητικό ενδιαφέρον προκύπτει από το γεγονός ότι παρατηρούνται κενά στην επιστημονική κοινότητα, αναφορικά με το θέμα αυτό. Επομένως, κρίνεται αναγκαίο να ενταχθεί στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση η Βιώσιμη Ανάπτυξη σε ένα οργανωμένο πλαίσιο ως αμιγώς μάθημα στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των σχολείων, πέραν της διεξαγωγής των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων.

Οι μορφές της Εκπαίδευσης

Η μάθηση είναι μια δυναμική διαδικασία, η οποία μεταβάλλεται χρόνο με τον χρόνο, καθώς οι εποχές αλλάζουν και η τεχνολογία εξελίσσεται με ραγδαίους ρυθμούς. Τα παιδιά γενιά με

τη γενιά διαφέρουν, τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών μεταβάλλονται και σε όλα αυτά είναι που καλείται η εκπαίδευση να απαντήσει, ακολουθώντας το ρεύμα της εποχής, μέσω των τριών μορφών εκπαίδευσης που υπάρχουν.

- I. Η τυπική εκπαίδευση σχετίζεται με το δομημένο εκπαιδευτικό σύστημα, έχοντας ως αφετηρία πρωτοβάθμια εκπαίδευση- προνήπιο, νήπιο, δημοτικό- καταλήγοντας μέχρι και στο πανεπιστήμιο σύμφωνα με το τυπικό αναλυτικό πρόγραμμα, τα ειδικευμένα προγράμματα για τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση (UNESCO, 2012). Επομένως, εκτείνεται μέχρι και την τριτοβάθμια εκπαίδευση, οδηγώντας στην απόκτηση πιστοποιητικού ή διπλώματος.
- II. Η άτυπη εκπαίδευση έχει να κάνει με τη μάθηση μέσω της υλοποίησης των πρακτικών δράσεων είτε στην εργασία, την κοινωνία είτε στον ελεύθερο χρόνο καθώς δεν είναι οργανωμένη χρονικά ούτε έχει συγκεκριμένους μαθησιακούς στόχους. Για τον λόγο αυτό, πολλές φορές γίνεται ασυνείδητα από τον εκπαιδευόμενο (CEDEFOP, 2014).
- III. Η μη τυπική εκπαίδευση είναι αυτή που είναι πλήρως συνειδητή από τον εκπαιδευόμενο, καθώς αναφέρεται ο χρόνος της μάθησης, οι προβλεπόμενοι μαθησιακοί στόχοι υπό καθορισμένες δραστηριότητες (CEDEFOP, 2008). Επιπλέον, λειτουργεί συμπληρωματικά στην τυπική εκπαίδευση και στη δια βίου μάθηση, διότι περιλαμβάνει μία μεγάλη ποικιλία σε δεξιότητες και ικανότητες εκτός από τις προβλεπόμενες στο τυπικό αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών (UNESCO, 2012).

Σε καθημερινή βάση και παρακολουθώντας τα τεκταινόμενα των καιρών, γίνεται ολοένα και περισσότερο αντιληπτό το εύρος των αναγκών που οφείλει να καλύψει η εκπαίδευση αλλά και το γεγονός ότι καλείται να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις σε οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό εκπαιδευτικό τομέα στο παγκόσμιο βεληνεκές (CEDEFOP, 2015).

Δεν πρέπει να παραβλέψουμε πως η εκπαίδευση σήμερα έρχεται αντιμέτωπη κατά πρόσωπο με τον κύριο εχθρό της, την τεχνολογία. Η δεύτερη, μάλιστα, είναι αυτή η οποία προωθεί την άτυπη και μη τυπική παιδεία, την πληροφόρηση, την υπερπληροφόρηση καθώς επίσης και την παραπληροφόρηση. Όλα τα προαναφερθέντα φέρουν κοινό στόχο την οικονομική, κοινωνική ανάπτυξη του ατόμου, τη δια βίου εκπαίδευσή του, αξιοποιώντας τη χρήση των νέων τεχνολογιών και της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (CEDEFOP, 2015).

Η Βιώσιμη Ανάπτυξη στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα

Είναι ιστορικά καταγεγραμμένο το γεγονός πως για πολλά χρόνια κι μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990, οι Έλληνες λόγω των συνεχόμενων πολέμων στα ελληνικά εδάφη κι ως εκ τούτου της συνεπακόλουθης οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής κρίσης έτειναν να μεταναστεύουν, κατευθυνόμενοι στις χώρες της Ευρώπης, την Αυστραλία και την Αμερική, αναζητώντας ένα καλύτερο αύριο (Kiprianos, Balias & Passas, 2003, Spinthourakis, et al., 2008). Το χρονικό διάστημα που ακολούθησε, τα πράγματα άλλαξαν και η Ελλάδα από χώρα μετανάστευσης, έγινε η χώρα υποδοχής πολλών μειονοτήτων, που καλείτο να τους βοηθήσει, προκειμένου να καταφέρουν να εγκλιματιστούν και να αφομοιωθούν από τους γηγενείς. Μπορεί κανείς να αντιληφθεί πως το παραπάνω φαινόμενο αποτέλεσε το εναρκτήριο λάκτισμα στο να χάσει η Ελλάδα το θετικό πρόσημο της ομοιομορφίας της τόσο σε πολιτιστικά και εθνολογικά χαρακτηριστικά όσο και σε κοινωνικά και να μετατραπεί σε ένα ανομοιογενές κράτος (Spinthourakis, et al., 2008).

Κάτι τέτοιο, δεν θα μπορούσε να αφήσει ανεπηρέαστο το κομμάτι του κοινωνικού συνόλου ως προς τον εκπαιδευτικό άξονα της χώρας. Αξιοσημείωτο είναι το μέγεθος του λειτουργικού αναλφαβητισμού που επικράτησε κυρίως σε αγροτικές περιοχές της χώρας και

περιελάμβανε ένα μεγάλο φάσμα ηλικιακών ομάδων. Ο πρωτογενής τομέας ανάπτυξης, εξάλλου, αποτελεί ιστορικά το βασικό μέσο ενασχόλησης γηγενών και μεταναστών ως πηγή εσόδων πχ. Ρομά, Παλινοστούντες και Μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης (Kyridis, et al., 2011).

Διαχρονικά, το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα θεωρείται άκρως δημοκρατικό και προσβάσιμο σε όλους τους πολίτες. Η εκπαίδευση στην Ελλάδα παρέχεται δωρεάν και σε όλες τις βαθμίδες της, στοιχειώδης- πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια, είναι διαθέσιμη στους μαθητές (Kyridis, et al., 2011). Ωστόσο, παρατηρούνται ανισότητες ως προς την πρόσβαση των μαθητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση με κύρια χαρακτηριστικά τη φτώχεια, την πολιτισμική διαφοροποίηση και το πολιτιστικά φτωχό κοινωνικοοικογενειακό περιβάλλον.

Το ελληνικό Υπουργείο Παιδείας κατέθεσε Υπουργική Απόφαση με αριθμό 66152/ΓΔ4/2022, τον Ιούνιο του 2022, καθορίζοντας μία νέα στρατηγική που αφορά την Βιωσιμότητα και εκτόνησε καινούργιο Πρόγραμμα Σπουδών από το νηπιαγωγείο, το δημοτικό έως και το γυμνάσιο, με τίτλο «Περιβάλλον και Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη». Στο εξής, η Πρωτοβάθμια και η Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση της χώρας ενσωματώνει στις βάσεις της και σε όλο το εύρος των μαθημάτων του ωρολογίου προγράμματος σπουδών τις αρχές της Βιώσιμης Ανάπτυξης. Δυστυχώς, αυτό δεν συνεπάγεται της θεσμοθέτησής του ως αμιγώς μάθημα, αλλά σε ξεχωριστό άρθρο της Υπουργικής Απόφασης αναφέρεται πως ο σκοπός του προγράμματος αυτού είναι η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης, η διερεύνηση ζητημάτων της καθημερινής ζωής και η απόκτηση δεξιοτήτων μέσω της βιωσιμότητας, στοιχεία που δεν καλλιεργούνται στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας, όπως προαναφέρθηκε. Τέλος, υπερθεματίζει πως το συγκεκριμένο Πρόγραμμα Σπουδών «*υπηρετεί την εκπαίδευση για τη βιωσιμότητα κάθετα ως προς όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης και οριζόντια ως προς όλα τα γνωστικά αντικείμενα κάθε τάξης*».

Σχολικά εγχειρίδια της Γλώσσας στην ελληνική Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Βασικό κριτήριο διαχωρισμού των ενοτήτων των σχολικών εγχειριδίων της Γλώσσας όλων των τάξεων του Δημοτικού Σχολείου ανά Παγκόσμιο Στόχο αποτελεί το εάν στα κείμενα της εκάστοτε ενότητας γίνεται οποιαδήποτε αναφορά σε καίρια σημεία του κάθε Παγκόσμιου Στόχου, εξυπηρετώντας τον θεμελιώδη σκοπό του.

(βλ. Π.Σ.= Παγκόσμιος Στόχος, Ε.= Ενότητα, Σ.= Σελίδα)

	ΓΛΩΣΣΑ	ΑΝΘΘΟΛΟΓΙΟ
<u>ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΙ ΣΤΟΧΟΙ</u>	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> Ε.3 Σ.27 Ε.8 Σ.76 Ε.16 Σ.76 <u>Γ' τάξη</u> Ε.1 Σ.12 Ε.10 Σ.8 Ε.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> Ε.2 Σ.31 Ε.6 Σ.7 Ε.7 Σ.27 <u>Ε' τάξη</u>	<u>Α' τάξη-Β' τάξη</u> - <u>Γ' τάξη-Δ' τάξη</u> Ε. Σ.152 <u>Ε' τάξη-ΣΤ' τάξη</u> -

	E.2 Σ.23 E.6 Σ.71 E.11 Σ.69 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.6 Σ.79 E.17 Σ.73	
Στόχος 1 ^{ος}	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> E.3 Σ.27 E.8 Σ.76 <u>Γ' τάξη</u> E.1 Σ.12 E.10 Σ.8 E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> E.2 Σ.32 E.6 Σ.7 E.7 Σ.27 <u>Ε' τάξη</u> E.2 Σ.23 E.6 Σ.71 E.11 Σ.69 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.4 Σ.47 E.6 Σ.79 E.17 Σ.73	<u>Α' τάξη-Β' τάξη</u> - <u>Γ' τάξη-Δ' τάξη</u> E. Σ.152 <u>Ε' τάξη-ΣΤ' τάξη</u> -
Στόχος 2 ^{ος}	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> E.17 Σ.11 <u>Γ' τάξη</u> E.11 Σ.28 E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> E.6 Σ.7 <u>Ε' τάξη</u> E.4 Σ.49 E.15 Σ.35 E.16 Σ.57 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.4 Σ.47 E.6 Σ.79	<u>Α' τάξη-Β' τάξη</u> - <u>Γ' τάξη-Δ' τάξη</u> E. Σ.122 <u>Ε' τάξη- ΣΤ' τάξη</u> E.Β' Σ.46
Στόχος 3 ^{ος}	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> E.3 Σ.27 E.8 Σ.76 E.10 Σ.16 E.13 Σ.48 E.15 Σ.68 E.16 Σ.76 E.17 Σ.11 E.18 Σ.17 E.22 Σ.51 <u>Γ' τάξη</u> E.1 Σ.12 E.4 Σ.64	<u>Α' τάξη-Β' τάξη</u> E. Σ.71 E. Σ.121 E. Σ.131 <u>Γ' τάξη-Δ' τάξη</u> E. Σ.10 E. Σ.46 E. Σ.84 E. Σ.122 E. Σ.152 <u>Ε' τάξη-ΣΤ' τάξη</u> E.Α'Σ.13

	E.11 Σ.28 E.12 Σ.50 <u>Α' τάξη</u> E.1 Σ.9 E.2 Σ.31 E.4 Σ.57 E.5 Σ.73 E.6 Σ.7 E.10 Σ.81 E.13 Σ.33 <u>Ε' τάξη</u> E.6 Σ.71 E.7 Σ.7 E.9 Σ.33 E.10 Σ.53 E.11 Σ.69 E.15 Σ.35 E.16 Σ.57 E.17 Σ.75 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.2 Σ.23 E.4 Σ.47 E.6 Σ.79 E.10 Σ.61 E.15 Σ.37 E.16 Σ.57	E.Δ' Σ.105 E.Η' Σ.183 E.Θ' Σ.229 E.Ι' Σ.243
Στόχος 4 ^{ος}	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> E.3 Σ.27 E.8 Σ.76 <u>Γ' τάξη</u> E.1 Σ.12 E.4 Σ.64 E.8 Σ.49 E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> E.6 Σ.7 E.10 Σ.81 E.13 Σ.33 <u>Ε' τάξη</u> E.6 Σ.71 E.7 Σ.7 E.11 Σ.69 E.15 Σ.35 E.16 Σ.57 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.6 Σ.79 E.11 Σ.83 E.13 Σ.7 E.15 Σ.37 E.17 Σ.73	<u>Α' τάξη-Β' τάξη</u> - <u>Γ' τάξη-Δ' τάξη</u> E. Σ.152 <u>Ε' τάξη-ΣΤ' τάξη</u> E.Δ' Σ.105
Στόχος 5 ^{ος}	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> E.3 Σ.27 E.8 Σ.76 E.17 Σ.11	<u>Α' τάξη-Β' τάξη</u> - <u>Γ' τάξη-Δ' τάξη</u> -

	<u>Γ' τάξη</u> E.3 Σ.46 E.4 Σ.64 E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> E.2 Σ.31 E.4 Σ.57 E.6 Σ.7 <u>Ε' τάξη</u> E.1 Σ.7 E.13 Σ.7 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.6 Σ.79 Εν.7 Σ.7	<u>Ε' τάξη-ΣΤ'</u> <u>τάξη</u> -
Στόχος 6 ^{ος}	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> - <u>Γ' τάξη</u> E.4 Σ.64 E.9 Σ.56 E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> E.2 Σ.31 E.4 Σ.57 <u>Ε' τάξη</u> E.1 Σ.7 E.13 Σ.7 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.6 Σ.79 E.7 Σ.7 E.9 Σ.41	<u>Α' τάξη-Β'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.147 <u>Γ' τάξη-Δ'</u> <u>τάξη</u> - <u>Ε' τάξη-ΣΤ'</u> <u>τάξη</u> -
Στόχος 7 ^{ος}	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> - <u>Γ' τάξη</u> E.9 Σ.56 E.10 Σ.8 E.11 Σ.28 E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> E.2 Σ.31 E.6 Σ.7 E.14 Σ.49 <u>Ε' τάξη</u> E.2 Σ.23 E.6 Σ.71 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.6 Σ.79 E.7 Σ.7 E.13 Σ.7	<u>Α' τάξη-Β'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.147 <u>Γ' τάξη-Δ'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.152 <u>Ε' τάξη-ΣΤ'</u> <u>τάξη</u> -
Στόχος 8 ^{ος}	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> E.17 Σ.11 <u>Γ' τάξη</u> E.4 Σ.64	<u>Α' τάξη-Β'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.147 <u>Γ' τάξη-Δ'</u> <u>τάξη</u> -

	E.9 Σ.56 E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> E.1 Σ.9 E.4 Σ.57 E.14 Σ.49 <u>Ε' τάξη</u> E.2 Σ.23 E.13 Σ.7 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.6 Σ.79 E.7 Σ.7 E.9 Σ.41	<u>Ε' τάξη-ΣΤ'</u> <u>τάξη</u> -
Στόχος 9^{ος}	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> E.3 Σ.27 E.5 Σ.41 E.8 Σ.76 E.10 Σ. 16 E.16 Σ.76 E.17 Σ.11 <u>Γ' τάξη</u> E.1 Σ.12 E.8 Σ.49 E.9 Σ.56 E.10 Σ.8 E.11 Σ.28 E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> E.2 Σ.31 E.10 Σ.10 E.13 Σ.33 <u>Ε' τάξη</u> E.6 Σ.71 E.7 Σ.7 E.9 Σ.33 E.11 Σ.69 E.15 Σ.35 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.4 Σ.47 E.6 Σ.79 E.7 Σ.7 E.11 Σ.83 E.13 Σ.7 E.15 Σ.37 E.17 Σ.73	<u>Α' τάξη-Β'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.147 <u>Γ' τάξη-Δ'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.152 <u>Ε' τάξη-ΣΤ'</u> <u>τάξη</u> E.Β' Σ.46 E.Δ' Σ.105
Στόχος 10^{ος}	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> E.3 Σ.27 E.8 Σ.76 E.17 Σ.11 E.18 Σ.17 E. 22 Σ.51 <u>Γ' τάξη</u> E.3 Σ.46 E.4 Σ.64	<u>Α' τάξη-Β'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.147 <u>Γ' τάξη-Δ'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.10 E. Σ.46 E. Σ.152 <u>Ε' τάξη-ΣΤ'</u> <u>τάξη</u> E.Β' Σ.46

	E.11 Σ.28 E.12 Σ.50 <u>Α' τάξη</u> E.2 Σ.31 E.4 Σ.57 E.5 Σ.73 E.14 Σ.49 E.16 Σ.73 <u>Ε' τάξη</u> E.2 Σ.23 E.10 Σ.53 E.13 Σ.7 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.2 Σ.23 E.4 Σ.47 E.6 Σ.79 E.7 Σ.7 E.9 Σ.41 E.10 Σ.61	
<i>Στόχος 11^{ος}</i>	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> E.18 Σ.17 <u>Γ' τάξη</u> E.4 Σ.64 E.9 Σ.56 E.11 Σ.28 E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> E.2 Σ.31 E.4 Σ.57 E.14 Σ.49 <u>Ε' τάξη</u> E.1 Σ.7 E.13 Σ.7 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.4 Σ.47 E.6 Σ.79	<u>Α' τάξη-Β' τάξη</u> E. Σ.147 <u>Γ' τάξη- Δ' τάξη</u> - <u>Ε' τάξη-ΣΤ' τάξη</u> -
<i>Στόχος 12^{ος}</i>	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> - <u>Γ' τάξη</u> E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> E.1 Σ.9 E.2 Σ.31 E.4 Σ.57 E.16 Σ.73 <u>Ε' τάξη</u> E.1 Σ.7 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.6 Σ.79 E.7 Σ.7	<u>Α' τάξη-Β' τάξη</u> E. Σ.71 <u>Γ' τάξη-Δ' τάξη</u> E. Σ.10 <u>Ε' τάξη-ΣΤ' τάξη</u> E.A' Σ.13
<i>Στόχος 13^{ος}</i>	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> E.15 Σ.68	<u>Α' τάξη-Β' τάξη</u> E. Σ.71 <u>Γ' τάξη-Δ' τάξη</u>

	E.20 Σ.37 <u>Γ' τάξη</u> E.3 Σ.46 E.4 Σ.64 E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> E.1 Σ.9 E.2 Σ.31 E.4 Σ.57 E.16 Σ.73 <u>Ε' τάξη</u> E.1 Σ.7 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.1 Σ.7 E.6 Σ.79 E.7 Σ.7	<u>τάξη</u> E. Σ.10 <u>Ε' τάξη-ΣΤ'</u> <u>τάξη</u> E.Α' Σ.13 E.Γ' Σ.77
Στόχος 14^{ος}	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> E.16 Σ.76 E.17 Σ.11 E.19 Σ.30 <u>Γ' τάξη</u> E.3 Σ.46 E.4 Σ.64 E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> E.2 Σ.31 E.4 Σ.57 E.7 Σ.27 E.16 Σ.73 <u>Ε' τάξη</u> E.4 Σ.49 E.11 Σ.69 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.1 Σ.7 E.6 Σ.79 E.7 Σ.7	<u>Α' τάξη-Β'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.71 <u>Γ' τάξη-Δ'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.10 <u>Ε' τάξη-ΣΤ'</u> <u>τάξη</u> -
Στόχος 15^{ος}	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> - <u>Γ' τάξη</u> E.1 Σ.12 E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> E.5 Σ.73 E.6 Σ.7 E.13 Σ.33 <u>Ε' τάξη</u> E.2 Σ.23 E.6 Σ.71 E.7 Σ.7 E.15 Σ.35 E.16 Σ.57 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.6 Σ.79 E.10 Σ.61	<u>Α' τάξη-Β'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.99 <u>Γ' τάξη-Δ'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.152 <u>Ε' τάξη-ΣΤ'</u> <u>τάξη</u> E.Ι' Σ.243

	E.11 Σ.83 E.13 Σ.7 E.15 Σ.37 E.16 Σ.57 E.17 Σ.73	
Στόχος 16^{ος}	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> - <u>Γ' τάξη</u> E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> - <u>Ε' τάξη</u> - <u>ΣΤ' τάξη</u> E.6 Σ.79	<u>Α' τάξη-Β' τάξη</u> - <u>Γ' τάξη-Δ'</u> <u>τάξη</u> - <u>Ε' τάξη-ΣΤ'</u> <u>τάξη</u> -
Στόχος 17^{ος}		

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	1 ^{ος}	2 ^{ος}	3 ^{ος}	4 ^{ος}	5 ^{ος}	6 ^{ος}	7 ^{ος}	8 ^{ος}	9 ^{ος}	10 ^{ος}	11 ^{ος}	12 ^{ος}	13 ^{ος}	14 ^{ος}	15 ^{ος}	16 ^{ος}	17 ^{ος}
ΓΛΩΣΣΑ	14	14	9	34	19	13	10	12	12	27	23	12	8	13	15	17	2

Στο μάθημα της Γλώσσας, παρατηρούνται 14 αναφορές σχετικά με τη μηδενική φτώχεια (Π.Σ.1) και τη μηδενική πείνα (Π.Σ.2), 9 αναφορές για την καλή υγεία και ευημερία (Π.Σ.3) ενώ ο Π.Σ.4 καταγράφει τον μεγαλύτερο αριθμό στα σχολικά εγχειρίδια της Γλώσσας με 34 αναφορές στο σύνολο για την ποιοτική εκπαίδευση. Ο Π.Σ.5 για την ισότητα των φύλων έχει 19 αναφορές, ο Π.Σ.6 για το καθαρό νερό και την αποχέτευση έχει 13 αναφορές, συνεχίζοντας με τον Π.Σ.7 που αφορά τη φθηνή και καθαρή ενέργεια, όπου παρατηρούνται 10 αναφορές. Ο Π.Σ.8 και ο Π.Σ.9 αναφορικά με την αξιοπρεπή εργασία και οικονομική ανάπτυξη, τη βιομηχανία την καινοτομία, τις υποδομές καταγράφουν 12 αναφορές, αντίστοιχα. Αυξημένος είναι ο αριθμός των αναφορών για τον Π.Σ.10 για τις λιγότερες ανισότητες με 27 αναφορές, ακολουθεί ο Π.Σ.11 για τις βιώσιμες πόλεις και κοινότητες με 23 αναφορές, καθώς επίσης, 12 καταγραφές γίνονται για την υπεύθυνη κατανάλωση και παραγωγή (Π.Σ.12). Για τον Π.Σ.13, που αφορά τις δράσεις για το κλίμα γίνονται 8 καταγραφές, για το νερό 13 αναφορές (Π.Σ.14) και ολοκληρώνοντας, οι δράσεις στη στεριά έχουν 15 αναφορές (Π.Σ.15) και 17 αναφορές για τον Π.Σ.16 σχετικές με τις έννοιες της ειρήνης, της δικαιοσύνης και των ισχυρών θεσμών. Μόνο 2 αναφορές καταγράφονται για τον Π.Σ.17, που είναι η συνεργασία των προαναφερθέντων παγκόσμιων στόχων. Συνολικά, το μάθημα διδάσκεται 48 ώρες εβδομαδιαίως.

Πηγές:

<https://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-B105/714/>
<https://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-D109/706/>
<https://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-E104/515/>
<https://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-F102/416/>
<https://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-C105/702/>

<https://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM>

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	1 ^{ος}	2 ^{ος}	3 ^{ος}	4 ^{ος}	5 ^{ος}	6 ^{ος}	7 ^{ος}	8 ^{ος}	9 ^{ος}	10 ^{ος}	11 ^{ος}	12 ^{ος}	13 ^{ος}	14 ^{ος}	15 ^{ος}	16 ^{ος}	17 ^{ος}
ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ	1	1	6	9	1	0	1	2	1	4	5	1	3	4	2	2	0

Συνολικά, στα κείμενα των Ανθολογίων των τάξεων του Δημοτικού Σχολείου καταγράφονται οι εξής αναφορές για τους 17 Παγκόσμιους Στόχους του ΟΗΕ σε αύξουσα σειρά: καμία αναφορά παρουσιάζει ο Π.Σ.6 για το καθαρό νερό και την αποχέτευση και ο Π.Σ.17 για τη συνεργασία των στόχων. Από 1 υπάρχει σχετικά με τον Π.Σ.1 τη μηδενική φτώχεια, τον Π.Σ.2 τη μηδενική πείνα, τον Π.Σ.5 την ισότητα των φύλων, τον Π.Σ.7 τη φτηνή και καθαρή ενέργεια, τον Π.Σ.9 τη βιομηχανία, την καινοτομία και τις υποδομές. Επίσης, 2 αναφορές υπάρχουν για τον Π.Σ.8 την αξιοπρεπή εργασία και οικονομική ανάπτυξη, τον Π.Σ.15 τη δράση στη στεριά και τον Π.Σ.16 σχετικά με την ειρήνη, τη δικαιοσύνη και τους ισχυρούς θεσμούς. Μόνο 3 αναφορές υπάρχουν για το Π.Σ.13 τις δράσεις για το κλίμα και 4 αναφορές σχετικές με τους Π.Σ.10, τις λιγότερες ανισότητες και Π.Σ.14, τις δράσεις στο νερό. Συνεχίζοντας, από 5 αναφορές γίνονται για τον Π.Σ.11 τις βιώσιμες πόλεις και κοινότητες, Π.Σ.3 την καλή υγεία και ευημερία, ενώ οι περισσότερες φαίνονται να είναι για τον Π.Σ.4 για την ποιοτική εκπαίδευση, όπου υπολογίζονται 9 στο σύνολο.

Πηγές:

https://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2003/Anthologio_E-ST-Dimotikou_html-empl/

<https://ebooks.edu.gr/ebooks/handle/8547/192>

https://ebooks.edu.gr/ebooks/v/pdf/8547/487/10-0021-01_Anthologio-Logotechnikon-Keimenon_A-B-Dimotikou_Vivlio-Ekpaideutikou/

Στόχος-Μεθοδολογία

Η παρούσα εργασία παρουσιάζει συγκεκριμένους περιορισμούς, ως φυσικό επακόλουθο αρχικά, της έλλειψης ιστορικών στοιχείων για τη μελέτη ενός τόσο σύγχρονου διεθνούς φαινομένου όπως είναι η Βιώσιμη Ανάπτυξη και έπειτα, της απαιτητικής εξειδικευμένης έρευνας για την προώθηση αυτής μέσω των σχολικών εγχειριδίων της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Οι αιτίες των εν λόγω περιορισμών απορρέουν από τη διαβάθμιση των ιστορικών πληροφοριών που, πιθανώς, να έχουν καθυστερήσει να γίνουν γνωστές ευρύτερα στην επιστημονική κοινότητα. Επίσης, η εργασία αφορά εν μέρει το θεωρητικό υπόβαθρο της έρευνας ως βιβλιογραφική ανασκόπηση αυτής, όπου αναζητήθηκαν, αξιολογήθηκαν και αναλύθηκαν οι μελέτες που κρίθηκαν σχετικές με τα ερευνητικά ερωτήματα (Kitchenham, 2012) και μπορούν να οδηγήσουν σε αξιόπιστα ερευνητικά αποτελέσματα (Petersen, Feldt, Mujtaba & Mattson, 2008). Επίσης, αφορά και το ερευνητικό σκέλος του προς διερεύνηση θέματος με αναλυτική αποδελτίωση των σχολικών εγχειριδίων της Γλώσσας της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, τα οποία διδάσκονται στα σχολεία της Ελλάδας και εν συνεχεία, με πλήρη καταγραφή των αναφορών σε θέματα που άπτονται της Βιώσιμης Ανάπτυξης.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η στοχοθεσία του εκπαιδευτικού συστήματος κάθε χώρας εξαρτάται από το κράτος και τις προτεραιότητές του. Στην Ελλάδα, μόνο σε συγκεκριμένα σημεία του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών και μέσω των υπαρχόντων σχολικών εγχειριδίων γίνεται αναφορά στη Βιώσιμη Ανάπτυξη, αν και συνολικά καταλαμβάνει πολύ μικρό μέρος. Μεγαλύτερη έμφαση στους 17 Παγκόσμιους Στόχους δίνεται στο πλαίσιο των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων, των οποίων η εβδομαδιαία διάρκεια διδασκαλίας είναι η περιορισμένη.

Η ερευνητική κοινότητα συμφωνεί πως οι εκπαιδευτικοί είναι οι αρμόδιοι να μεταδώσουν στους μαθητές το ενδιαφέρον για την ενασχόλησή τους σε θέματα Βιωσιμότητας μέσω των γνώσεων, των αντιλήψεων και φυσικά, της παιδαγωγικής τους προσέγγισης. Εν τούτοις, κρίνεται απαραίτητη μία συνολική αναδιάρθρωση του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών που θα αφορά τα σημερινά παιδιά, όντας οι αυριανοί γονείς, οι οποίοι μέσω των δεξιοτήτων και των γνώσεών τους θα διαφυλάξουν ή όχι τη βιωσιμότητα του πλανήτη με αίσθημα κοινωνικής δικαιοσύνης και αυτοαποτελεσματικότητας.

Κατά συνέπεια, τα ερωτήματα που τίθενται τώρα είναι αναφορικά με την καταλληλότητα του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών για τους σημερινούς εκπαιδευτικούς και το κατά πόσο τα σχολικά εγχειρίδια προωθούν ή όχι τις αρχές της Βιώσιμης Ανάπτυξης. Αυτοί είναι ορισμένοι μόνο από τους δεσμευτικούς παράγοντες για την έναρξη μιας κοινής διαδικασίας εκπαίδευσης και μάθησης στη Βιώσιμη Ανάπτυξη.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Κάτζη, Χ. (2013). Αειφόρος ανάπτυξη και εκπαίδευση. *Η εκπαίδευση για το περιβάλλον και την αειφόρο ανάπτυξη ως παιδαγωγικό πλαίσιο στη δημοτική και προδημοτική εκπαίδευση*.
- Κατσάνη- Σπυροπούλου, Δ., Κοσκολού, Α., Μίτσης, Π., Παυλικάκης, Γ., & Φέρμελη, Γ. (Επιμ.) (2014). *Περιβάλλον και εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη*. Οδηγός εφαρμογής του προγράμματος σπουδών. Αθήνα: ΙΕΠ.
- Bourn, D., Hunt, F., & Bamber, P.(2017). A review of education for sustainable development and global citizenship education in teacher education. (UNESCO Global Education Monitoring Report Background Paper). Paris, France: UNESCO.
- CEDEFOP (2008). Terminology of European education and training policy. A selection of 100 key terms. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities 2008.
- CEDEFOP (2014). Terminology of European education and training policy. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Union. http://www.cedefop.europa.eu/files/4117_en.pdf.
- CEDEFOP (2015). European Guidelines for Validating Non-Formal and Informal Learning. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Union.
- Khan, S. H. (2013). Fostering Sustainable Development and Environmental Education Programmes: Role of Teacher Training Institutions and Colleges of Teacher Education. *African Educational Research Journal*, 1(1), 8-17.
- Kiprianos, P, Balias, S, & Passas, V. (2003). Greek Policy towards Immigration and Immigrants, *Social Policy & Administration*, 37 (2), 148 - 164.
- Kitchenham, B. (2012). Systematic review in software engineering: where we are and where we should be going. Proceedings of the 2nd International workshop on Evidential Assessment of Software Technologies, September 2012, (1-2). Doi: <https://dl.acm.org/doi/10.1145/2372233.2372235>

- Kyridis, A. Tsakiridou, E. Zagkos, C. Koutouzis, M. & Tziamtzi, C. (2011). Educational Inequalities and School Dropout in Greece, *International Journal of Education*, 3(2): 1 – 17.
- Maxwell, A., & Mawson, B. (2015). A Kindergarten’s Journey Into Sustainability Through the Enviroschools in the Early Years Programme. *New Zealand Journal of Teachers’ Work*, 12(1), 14-29. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1230288.pdf>.
- Mitoula, R. (2023a). “Sustainable Development. Individual actions for the implementation of the 17 Global Goals of Sustainable Development”, Special Volume SUSTAINABLE DEVELOPMENT, Sustainable Development, Culture, Traditions Journal (SDCT-Journal), doi: 10.26341/issn.2241-4010-2023-1c.
- Petersen, K., Feldt, R., Mujtaba, S., & Mattsson, M. (2008, June). Systematic Mapping Studies in Software Engineering, 1-10, Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/228350426_Systematic_Mapping_Studies_in_Software_Engineering/link/54d0a8e90cf20323c218713d/download.
- Spinthourakis, J. A. (2008). Country Report: Greece. *Educational Policies That Address Social Inequality*, 6(2).
- Unesco Institute for Statistics. (2012). International Standard Classification of Education (ISCED) 2011. Montreal: UNESCO.
- <https://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-B105/714/>
- <https://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-D109/706/>
- <https://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-E104/515/>
- <https://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-F102/416/>
- <https://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-C105/702/>
- <https://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM>
- https://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2003/Anthologio_E-ST-Dimotikou_html-empl/
- <https://ebooks.edu.gr/ebooks/handle/8547/192>
- https://ebooks.edu.gr/ebooks/v/pdf/8547/487/10-0021-01_Anthologio-Logotechnikon-Keimenon_A-B-Dimotikou_Vivlio-Ekpaideutikon/